

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QITUVCHILARINI ILMIY FAOLIYATGA YO‘NALTIRISHNING ETNOPEDAGOGIK ASOSLARI

Nizomiy nomidagi O‘zMPU
“Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi” kafedrasida dotsenti
N.A.Ishbayeva
Tel: +998974451446

Nizomiy nomidagi O‘zMPU
“Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang‘ich ta’lim)” yo‘nalishi 1-bosqich magistranti
O‘rinboyeva Umida Hamro qizi
umidaorinboyeva929@gmail.com Tel: +998940754676

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19480624>

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak boshlang‘ich sinfi o‘qituvchilarini ilmiy faoliyatga yo‘naltirish jarayonida etnopedagogik yondashuvning ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ilmiy faoliyatni bosqichma-bosqich tashkil etish, talabalarning ilmiy tadqiqotga tayyorgarligini oshirish hamda milliy va zamonaviy pedagogik yondashuvlar uyg‘unligida ilmiy izlanish olib borishga yo‘naltiruvchi pedagogik shart-sharoitlar aniqlanadi. Xalq pedagogikasiga xos qadriyatlar, milliy tarbiya vositalari va an’anaviy bilim manbalaridan foydalanish orqali talabalarda ilmiy-tadqiqotga qiziqish va izlanish ko‘nikmalarini shakllantirish masalalari yoritiladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4623-son qarori 4-modda, O‘zbekiston Respublikasi Qonuni 29.10.2019 yildagi O‘RQ-576-son “Yoshlarni ilm-fan va ilmiy faoliyatga jalb etish” 11-modda, Oliy ta’lim muassasalarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlaridan mazkur jarayonning huquqiy asoslari sifatida foydalanilgan. Maqolada etnopedagogik asoslarning ilmiy faoliyatni shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlari aniqlangan.

Kalit so‘zlar: ilmiy faoliyat, etnopedagogika, milliy tarbiya, normativ-hujjatlar, manbalar, shart-sharoit, tadqiqot.

Аннотация: В статье анализируется значение этнопедagogического подхода в процессе ориентации будущих учителей начальных классов на научную

деятельность. В ходе исследования определяются педагогические условия, направленные на поэтапную организацию научной деятельности, повышение уровня готовности студентов к научно-исследовательской работе, а также формирование у них навыков проведения научных исследований в условиях интеграции национальных и современных педагогических подходов. Рассматриваются вопросы формирования интереса к научно-исследовательской деятельности и исследовательских умений у студентов на основе использования ценностей народной педагогики, средств национального воспитания и традиционных источников знаний. В качестве правовой основы данного процесса использованы Постановление Президента Республики Узбекистан № ПК-4623 (статья 4), Закон Республики Узбекистан от 29.10.2019 № ОРҚ-576 «О вовлечении молодежи в науку и научную деятельность» (статья 11), а также нормативно-правовые документы, регулирующие деятельность высших образовательных учреждений. В статье выявлены педагогические возможности этнопедагогических основ в формировании научной деятельности.

Ключевые слова: научная деятельность, этнопедагогика, национальное воспитание, нормативно-правовые документы, источники, педагогические условия, исследование.

Abstract: The article analyzes the significance of the ethnopedagogical approach in the process of orienting future primary school teachers toward scientific activity. The study identifies pedagogical conditions aimed at the step-by-step organization of scientific activity, enhancing students' readiness for research work, and guiding them to conduct scientific inquiry through the integration of national and modern pedagogical approaches. The article also addresses the issues of developing students' interest in scientific research and research skills through the use of values inherent in folk pedagogy, national educational tools, and traditional sources of knowledge. As the legal framework for this process, the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-4623 (Article 4), the Law of the Republic of Uzbekistan dated October 29, 2019, No. ORQ-576 "On Involving Youth in Science and Scientific Activity" (Article 11), as well as regulatory legal documents governing higher education institutions, were utilized. The pedagogical potential of ethnopedagogical foundations in shaping scientific activity is identified.

Keywords: scientific activity, ethnopedagogy, national education, regulatory documents, sources, pedagogical conditions, research.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ilmiy faoliyatga yo'naltirish ularning kasbiy rivojlanishidagi eng muhim bosqichlardan biridir. Zamonaviy

ta'lim tizmidagi nafaqat o'quv jarayonini tashkil etish, balki ilmiy yondashuv asosida ishlash, tahlil qilish va innovatsion g'oyalarni ilgari surish talab etilmoqda. Shu sababli bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ilmiy faoliyatga yo'naltirish masalasi bugungi kunda dolzarb pedagogik muammolardan biri sifatida namayon bo'lmoqda. Ayniqsa, ilmiy faoliyatni milliy qadriyatlar bilan uyg'un holda tashkil etish pedagog tayyorlash jarayonining samardaorligini oshiradi. Ilmiy izlanishga yo'naltirilgan pedagog kelajakda o'quvchilarda ham mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini shakllantira oladi. Shu jihatdan etnopedagogik yondashuv ilmiy faoliyatni mazmunan boyituvchi muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Ilmiy faoliyat- bu maqsadga yo'naltirilgan, tizimli va ijodiy jarayon bo'lib, yangi bilimlarni yaratish yoki mavjud bilimlarni chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Oliy ta'lim jarayonida ilmiy faoliyat talabalarda quyidagi sifatlarni rivojlantiradi: muammolarni aniqlash, ilmiy manbalarni tahlil qilish, mustaqil xulosa chiqarish, dalillarga asoslangan qaror qabul qilish.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun bu kompetensiyalar alohida ahamiyatga ega, chunki boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxs shakllanishining poydevori hisoblanadi.

Bo'lajak o'qituvchi kadrlarni tayyorlashda ma'naviy meros - xalq pedagogikasining ta'lim-tarbiyaga oid asosiy g'oyalari bilan tanishtirish orqali ularda pedagogik faoliyatda samarali foydalanishga zamin tayyorlaydigan bilim, ko'nikma va malakalami egallashlariga asosiy e'tiborni qaratishimiz zarurdir. Markaziy Osiyo xalqlari, xususan, o'zbek xalqi va uning madaniy ma'rifiy taraqqiyoti asrlar davomida rivojlandi, tarbiya g'oyalari turli davrlardagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar mohiyatini o'zida mujassamlashtirdi. Xalqimiz yaratgan ana shu ma'rifiy fikr va g'oyalar, ta'lim tarbiyaga oid boy meros minglab avlodlarni umuminsoniy fazilatlar ruhida tarbiyaladi. Demak, ajdodlarimiz merosi bo'lgan xalq pedagogikasini xalq donishmandligi va odobnomasining nodir sohasi deyilishi bejiz emas. Xalq pedagogikasi asrlar davomida avlod-ajdodlarimizning axloqiy, ma'rifiy shakllanishi va kamolotida muhim o'rin tutgan. Chunonchi, xalq o'zining ma'naviy-ma'rifiy, badiiy-estetik qarashlari, falsafiy axloqiy tushunchalari, hayotiy, ta'lim-tarbiyaviy xulosalarini xalq pedagogikasida aks ettirgan. Xalq pedagogikasining muhim yo'nalishi milliy tarbiyani amalga oshirishdir, muhim xususiyatlaridan biri esa millatga xos bo'lgan xususiyatlarning saqlanishini ta'minlash sanaladi.

Etnopedagogika xalqning asrlar davomida to'plangan tarbiyaviy tajribasi, urf-odatlarini, an'analari va pedagogik qarashlariga asoslanadi. Ushbu boy merosdan ilmiy faoliyatni tashkil etishda foydalanish talabalarning milliy

o'zlikni anglashini kuchaytirish bilan birga, ilmiy izlanishga bo'lgan ichki ethiyojini ham oshiradi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ilmiy faoliyatga yo'naltirishda etnopedagogik materiallardan foydalanish bir qator pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. Jumladan: xalq og'zaki ijodini ilmiy tahlil qilish orqali talabalarda ilmiy fikrlash rivojlanadi; milliy-urf odat va an'analarni o'rganish asosida tadqiqot mavzularini belgilash imkoniyati yaratiladi; etnopedagogik manbalar bilan ishlash orqali mustaqil izlanish ko'nikmalari shakllanadi.

Talabalarni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga yo'naltirish masalalari bugungi kunda jahonda keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. Masalan, AQShning Nebraska shtati Linkoln universitetida, Yaponiyaning Vesseda universitetida talabalarni ilmiy-tadqiqotga yo'naltirish hamda ularning ilmiy, ijodiy fikrlashini o'stirish ya'ni ijodiy-tanqidiy fikrlashga o'rgatish masalalari bo'yicha "Independent work" to'garagi tashkil qilingan. "Independent work" talabalarning ilmiy-faoliyatiga yo'naltiruvchi to'garaklar sifatida tashkil qilingan bo'lib, u to'garaklarda talabalarni bevosita ilmiy-tadqiqot faoliyatiga yo'naltirish, iqtidorli talabalarni aniqlash, ularni o'zi xohlagan yo'nalishlarga yo'naltirish masalalari bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

Etnopedagogik yondashuv asosida tashkil etilgan ilmiy faoliyat bo'lajak o'qituvchilarda quyidagi ilmiy kompetensiyalarni shakllantiradi: muammoli vaziyatlarni aniqlash, ilmiy tahlil olib borish, dalillar asosida xulosa chiqarish va pedagogik qarorlar qabul qilish. Bu kompetensiyalar pedagogning kelajak kasbiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur yondashuv ilmiy faoliyatni talabalarga yaqin va tushunarli shaklda tashkil etish imkonini beradi.

"Ta'lim to'g'risi"dagi qonunning 4-moddasida ta'lim tizimining asosiy prinsiplari sifatida uzluksiz, ochiqlik, insonparvarlik va teng imkoniyatlilik tamoyillari belgilangan bo'lib, mazkur prinsiplarga ko'ra ta'lim jarayoni shaxs rivojini ta'minlashga yo'naltiriladi.¹ Xususan, ta'lim olishda barcha insonlarning imkoniyatlari teng ta'minlanishini nazarda tutiladi. Bu shuni anglatadiki, shaxsning millati, tili, jinsi, diniy e'tiqodi yoki ijtimoiy kelib chiqishi ta'lim olishiga to'sqinlik qilmasligi kerak.

Ta'lim shaklini tanlashda erkinlik prinsipi belgilangan bo'lib, bu fuqarolarga kunduzgi, sirtqi, masofaviy yoki boshqa qonuniy shakllarda bilim olish imkonini beradi. Qarorda berilgan vazifalar shuni korsatadiki, ta'lim va ilmiy faoliyat jamiyat rivojining asosiy strategik omillari sifatida shaxsning intellektual, kasbiy va ma'naviy salohiyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy ta'lim jarayoni

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4623-son qarori 4-modda

faqat bilim berish bilan cheklanmay, balki mustaqil fikrga ega, ijodiy va innovatsion yondashuvga ega mutaxassislarni tayyorlashni nazarda tutadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil “ilm-fan va ilmiy faoliyat” to‘g‘risidagi 576-son 11-moddasida qonunida shunday deyilgan: Yoshlarni ilm-fan va ilmiy faoliyatga jalb etish, tegishli davlat dasturlarini ishlab chiqish, ta’lim tashkilotida iste’dodlarni aniqlash, tanlash, tarbiyalash bo‘yicha tegishli chora-tadbirlar olib borish, tegishli yo‘nalishlar bo‘yicha ixtisoslashtirilgan maktablar, maktab-internatlar, maxsus sinflar, markazlar va o‘quv kurslari tashkil etish, ta’lim jarayonida egallangan bilimlarni kundalik turmush va kasbiy faoliyatda samarali qo‘llay olishga qaratish, ta’lim oluvchilar o‘rtasida turli tanlovlar uyushtirib borish va rag‘batlantirish, chet el yetakchi ilmiy tashkilotlari va ta’lim muassasalariga magistratura va doktorantura dasturlarini o‘tash, malaka oshirish, tajriba orttirishga yuborish orqali va boshqa shakllarda amalga oshiriladi.²

Yosh olimlarning ilmiy tashkilotlar va ta’lim muassasalari, ishlab chiqarish va boshqa tarmoqlardagi ilmiy uyushmalari davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanadi.

Ilmiy tashkilotlar va oliy ta’lim muassasalarida yosh olimlar va talabalarning ilmiy faoliyat yuritishi uchun tegishli shart-sharoitlar yaratilishi lozim. Moddada yoshlarni ilm-fan sohasiga keng jalb etishni davlat siyosatining muhim yo‘nalishi sifatida belgilaydi. Iqtidorli yoshlarni aniqlash va rivojlantirish, ta’lim jarayonida olingan bilimlarni amaliyot bilan uyg‘unlashtirish, tanlov va rag‘batlantirish mexanizmlarini joriy etish orqali ilmiy salohiyatni oshirish ko‘zda tutilgan va albatta yosh olimlarni qo‘llab-quvvatlash, ular uchun ilmiy tashkilotlar va oliy ta’lim muassasalarida zarur shart-sharoitlar yaratish hamda xalqaro tajriba almashuvini yo‘lga qo‘yish davlatimizning ustuvor vazifalaridan biri ekanligi ifodalanadi.

Mavzuning eng qiziqarli tomoni ilmiy faoliyatni etnopedagogik asosda shakllantirishdir. Ya’ni, ilmiy tafakkur-milliy tarbiya tajribasi, zamonaviy metodologiya-xalq pedagogikasi, innovatsiya-an’ana, bu ikki yo‘nalishning uyg‘unlashuvi pedagogik jarayonga milliy ruh, madaniy va ma’naviy asos beradi.

Boshlang‘ich sinf-shaxs shakllanishining poydevori hisoblanadi. Agar o‘qituvchining o‘zi ilmiy fikrlaydigan, tahlil qila oladigan, milliy qadriyatlarga tayangan pedagog bo‘lsa, u o‘quvchida ham shu sifatnlarni shakllantira oladi.

Pedagogik atamalar lug‘atida etnopedagogika tushunchasiga quyidagicha ta’rif berilgan: etnopedagogika- xalq, milliy an’ana, ijtimoiy tajriba, ma’naviy-ma’rifiy, ma’daniy-etnik qadriyatlarning psixologik-pedagogik

² O‘zbekiston Respublikasi Qonuni 29.10.2019 yildagi O‘RQ-576-son “Yoshlarni ilm-fan va ilmiy faoliyatga jalb etish” 11-modda

asoslarini aniqlash va amaliyotga tadbiq etishga qaratilgan pedagogik fani tarmog‘i.³ Boshqa ma’lumotlarga ko‘ra etnopedagogika “etnos” xalq, millat, etnik guruh yunonchada, “pedagogika” esa ta’lim tarbiya, xalq ta’limi degan ma’noni anglatadi.

Etnopedagogika yo‘nalishida O.Musurmonova milliy tarbiya, xalq pedagogikasi va ma’naviy-axloqiy tarbiyaning pedagogik asoslarini tadqiq etgan. Olimaning ishlarida etnopedagogik qadriyatlarning bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonidagi o‘rni alohida ta’kidlanadi.⁴

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini milliy va ma’naviy-axloqiy asoslarda tarbiyalashning nazariy va metodik bazasini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Etnopedagogika atamasini ilmiy muomalaga kiritgan olimlardan biri G.N.Volkov bo‘lib, u etnopedagogikani xalqning tarixiy tarbiya tajribasini o‘rganuvchi mustaqil fan sifatida asoslab bergan.⁵ Olimning tadqiqotlari zamonaviy etnopedagogika fanining metodologik asosini tashkil etadi. Shu tariqa etnopedagogika nafaqat amaliy tarbiya vositalarini o‘rgangan fan, balki nazariy-ilmiy pedagogik tushuncha va usullar tizimiga aylangan. Bu esa ta’lim jarayonida milliy madaniy meros hamda xalq pedagogik tajribasidan foydalanishning ilmiy asoslariga xizmat qiladi.

Lug‘atlardagi ta’riflardan va olimlarning fikrlaridan ko‘rinib turibdiki ilmiy faoliyat- bu insonning maqsadli, tizimli va ijodiy ish yuritish bo‘lib, u orqali yangi bilimlarni olinadi, mavjud bilimlar chuqurlashtiriladi va jamiyat hayotida tadbiq etiladi. Mazkur tadqiqotlar bo‘lajak o‘qituvchilarni ilmiy faoliyatga yo‘naltirish jarayonida milliy tarbiya an‘analari va ilmiy yondashuvning uzviyligini ta’minlash zarurligini ko‘rsatadi. Xususan, etnopedagogik qadriyatlarni ilmiy asosda o‘rganish va ta’lim jarayoniga tatbiq etish bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ilmiy faoliyat nafaqat kuzatuv, tajriba va tahlilarni o‘z ichiga oladi, balki insonning shaxsiy rivojlanish va jamiyat taraqqiyotiga sezilarli hissa qo‘shadi. Shunday ekan, ilmiy faoliyat va etnopedagogik yondashuvning uyg‘unligi zamonaviy ta’lim tizimida raqobatbardosh, ijodkor va milliy qadriyatlarga sodiq pedagog kadrlarni tayyorlashda muhim omil hisoblanadi.

Ilmiy faoliyatni etnopedagogik yondashuv asosida tashkil etish bo‘lajak o‘qituvchilarda milliy an‘analariga ilmiy nuqtai nazardan yondashish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Xalq pedagogikasiga oid tajribalarni ilmiy tahlil

³Pedagogik atamalar lugati 2008-150 b

⁴ Musurmonova O. Milliy tarbiya asoslari 2004

⁵ Volkov G.N Etnopedagogika 1999

qilish, ularni zamonaviy ta'lim talablari bilan uyg'unlashtirish orqali pedagogik jarayonning samaradorligi oshadi. Bu esa ta'lim sifatini yuksaltirish va milliy qadriyatlarga tayangan holda barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ilmiy faoliyatga yo'naltirish davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Davlat rahbari tomonidan ilgari surilgan pedagogik amaliyotni takomillashtirish, yoshlarni ilm-fan va ilmiy izlanishlarga keng jalb etish haqidagi qarashlar mazkur jarayonning tashkiliy-huquqiy asoslari yetarli darajada shakllanganidan dalolat beradi. Ilmiy faoliyat shaxsning maqsadli, tizimli va ijodiy faoliyati bo'lib, u orqali kasbiy kompetensiyalar va ilmiy tafakkur rivojlanadi. Shu bilan birga, ilmiy faoliyatni milliy qadriyatlar bilan uygun holda tashkil etish talabalarning ilmiy izlanish jarayonini ozlariga yaqin va tushunarli qabul qilishlariga imkon yaratadi. Mazkur yondashuv asosida tashkil etilgan ilmiy faoliyat natijasida kelajak o'qituvchilarining ilmiy dunyoqarashi kengayadi, kasbiy kompetensiyalari mustahkamlanadi hamda ular zamonaviy ta'lim tizmi talabalariga to'liq javob bera oladigan, ijodkor va ma'suliyatli mutaxassis sifatida shakllanadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Pedagogik atamalar lug'ati 2008.
2. Mutalipova M.J. Xalq Pedagogikasi.
3. S.Valieva, K.Tulenova. Ilmiy tadqiqot metodologiyasi, 2016.
4. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 9-sentyabrdagi qonuni "Ta'lim to'g'risidagi" qonun 4-modda Ta'lim sohasining asosiy prinsiplari.
5. O'zbekiston Respublikasi Qonuni 29.10.2019 yildagi O'RQ-576-son "Yoshlarni ilm-fan va ilmiy faoliyatga jalb etish" 11-modda.
6. Volkov G.N Etnopedagogika 1999.
7. Musurmonova O. Milliy tarbiya asoslari 2004.
8. Лицман Г.Д. Научно-исследовательская деятельность как средство профессиональноквалификационного роста учителя, специальность 13.00.01- общая педагогика Екатеринбург, 2002 г.
9. Ilmiy tadqiqot metodologiyasi Xudoyberganov.Sh.Sh, Bekchanov.X.O', Sharipova G.O, Matyakubova G.A, Gulyamova G.B- ISBN: 978-9910-06-218-6. 2014-yil
10. "Tamaddunnuri" jurnali, Ilmiy tadqiqot va uning amal qilish mexanizmlari maqolasi, 2024-yil.
11. <https://ziyonet.uz>

